

AHLAK FELSEFESİ EKSENİNDE GÜNAH KAVRAMI

Hasan OCAK*

ÖZET

İnsanoğlunun dünyasında iki temel kavram vardır: Güzel ve çirkin, doğru ve yanlış, sevap ve günâh. Bu ikilemin varlığı insanoğlunun hürriyetinin bir neticesidir. Zira özgürlüğü olmasaydı söz konusu ikilemlerden biri olmayacak diğeri ile zorunlu olarak yetinecekti. Dini emir ve yasaklara karşı gelme ve yaratıcıya başkaldırmanın da ortak adı olan günah da, bu zıt ikilemlerden birisidir. İnsanoğlu bu dünyaya imtihan için gönderilmiştir. Günah, bu imtihandan beklenen neticenin ortaya çıkması için imtihanın bir gereğidir. Günahların olmayışı, insanın imtihanı kaybetme ihtimalinin/hakkının olmaması demektir.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Günah, Ahlak Felsefesi, İslam, Felsefe

ABSTRACT

The Concept of Sin on the Axis of Ethics

Humankind has two major conceptions in his world: good and evil, right and wrong, righteousness and sinfulness. This dichotomy is the result of man's freedom; for, if he lacked freedom, he would not have one of these dichotomies and become content only with the other. Sin, being the common name for violating religious commands and prohibitions, and disobeying the will of the Creator, is one of these opposite binaries. Man is sent to this world for being tested. Sin is required in this test in order the expected result to emerge. The absence of sins is the absence of the possibility/right that man might/could lose the test.

Key Words: Morality, Sin, Ethics, Islam, Philosophy

GİRİŞ: AHLAK VE GÜNAH KAVRAMLARI

Ahlak ilminin konusunu, duygu, düşünce ve davranışları hakkında iyi veya kötü şeklinde değer hükümleri verilebilen yegâne varlık olan insanın akıl, irade, vicdan gibi ahlaki kabiliyetleri ile öfke şehvet vb. duygularını ve bunlardan doğan fazilet ve reziletleri tetkik ve tahlil etme ve bu kabiliyet ve duygulardan ahlaki hayat adına yararlı olanları geliştirmenin, zararlı olanların da ıslah etmenin yollarını araştırmaktır.¹ Dolayısıyla ahlak kötülükleri engellemeyi, iyilikleri yerleştirmeyi hedef alır.

Ahlak kısaca neyi yapmalıyız, neyi yapmamalıyız? sorusunun cevabını araştıran bir ilimdir. Şu halde bu ilim bize hayır ve şer hakkında bilgi vermeyi, insan olarak uymak zorunda olduğumuz kaide ve kanunları, vazife ve sorumlulukları tanıtmayı, böylece ahlaki ve içtimai bakımdan mükemmel bir insanlık meydana getirmeyi gaye edinir.²

Günah, inanan insanlar için, dinin ahlaki boyutunda çok fazla öneme sahiptir. Dine inanan insan iyiliklere yönelmeyi ve günahattan uzak durmayı ancak o dinin ahlak sistemi içerisinde bulur. Zira dinden kaynaklanan ahlak, dinin diğer ilkeleri (inanç/ibadet) gibi bağlayıcıdır. Kişinin sergilediği bir davranış neticesinde lehinde ya da aleyhinde bir hüküm terettüp edeceği ahlak kurallarıyla uyuşup uyuşmayacağı konusu, onun dini hayatının bir parçasını oluşturur.³ Ancak bir dine inanmadığı halde dinen günah sayılan bir takım davranışlardan kaçınan kimseler için ne diyeceğiz? Örneğin ateist bir insan için dine inanma ve ona bağlı olarak ahirette hesap verme inancı vs. olmadığı halde son derece dürüst, iyiliksever, yardımlaşmayı seven, hırsızlık yapmayan ve ondan nefret eden birisi olduğu gözlemlenebilir. Bu insanlar da kendilerince birtakım ahlaki ilkelere sahiptirler. Ancak bu ahlak çoğu kere sübjektiftir. Zira bu sistemin, herkesin üzerinde hakim olan bir kontrolcüsü yoktur.

Toplumları yöneten ahlak yasaları vardır. Genelde, yeryüzünde yaşayan insanlara baktığımızda hemen hemen her toplulukta aynı ahlak yasalarının hüküm sürdüğü, aynı ahlak ilkelerinin insanlar tarafından benimsendiği görülür. Hiçbir toplumda hırsızlığın takdir edilip övüldüğüne şahit olunamaz. Ahlak yasaları yönünden insanlık birliğin etrafında saf durmuş gibidir. Bu yasaların benimsenip uygulanmasında sözbirliği edilmiş gibi bir durum görülmektedir. Bunun sebebi açık ve kesin olarak insanlığın başlangıçta tek bir toplum oluşu ve yeryüzüne ayak ba-

* Yrd. Doç. Dr., İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Öğretim Üyesi

¹ Izutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, Çev: Selahattin Ayaz, İstanbul ts., s. 101; Bedia Akarsu. *Ahlak Öğretileri*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982, ss. 21-22; Mustafa Çağrıncı, *Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı*, s.21.

² Çağrıncı, Mustafa, A.g.e. s.22.

³ Sadık Kılıç, *Kur'an'da Günah Kavramı*, Konya 1984, 287 vd.

şısından itibaren sürekli ilahi talimatlara muhatap bulunuşudur. Yeryüzüne dağılan insanlar iman, ibadet konularında tahrifler, tağyirler, tebdiller, değişmeler düzeltmeler yaptılar ama ahlak yasaları konusunda pek fazla bir değişiklik yapamadılar.⁴

Günah ya da seküler anlamda suç, toplumun önünde hoş karşılanmayıp ayıp ve çirkin olarak değer bulmuş, zıddı olan iyilik güzellik, barış, sevgi ve ıslah kavramları da dünyadaki tüm insanlar tarafından genel kabul görmüş ve tüm insanlık tarafından ideal değerler olarak kabul edilmiştir. Ama ne yazık ki dünyada kin ve nefret, zulüm ve gözyaşı, işgal ve soykırım, sömürü ve katliamlar, insanları açlık ve susuzluğa terk ederek; insanların emeklerinin karşılığının verilmemesi, hak ve hürriyetlerinin ellerinden alınması ve aklımıza gelebilecek her türlü günahla eş olarak kullanılan suçlar, hiçbir zaman eksik olmamıştır. Geliştirilen hiçbir ahlaki sisteme riayet edilmemiştir.⁵

Dindar olmanın ötesinde iyi bir insan olmanın da şartı -günah olarak saydığımız- çirkin davranışlardan uzak kalarak üstün değerlerle yaşamak olarak kabul edilmiştir. Kötü ve çirkin işlerden uzak kalıp sürekli iyiliği arzu etmek ve iyilik peşinde koşmak tüm ahlak düşünce sistemlerinin ortak değerleridir.⁶

Esasen insanlarda herkesin sevip sayacağı, itibar edeceği erdemli bir topluluk oluşturma ve insanlık suçlarında uzak kalma temayülü vardır. Ancak iyilik ve güzellik hususunda tarih boyunca üzerinde bir birliktelik sağlanmış değildir. Örneğin tüm insanların ortak kanısı; terörle mücadeledir. Dünyada hiçbir toplum terörizmi savunmaz ve terörizmi de ahlak olarak idealine almaz. Bizatihi teröristlik yapan kişi dahi terörün kötü olduğu ve onunla mücadele edilmesi gerektiği görüşündedir. Ancak dünyaya baktığımız zaman güçlü toplumlar kendi zihni yapısına uymayan insanı terörist olarak görebiliyor ve binlerce kişiyi bir bomba ile öldürmekten çekinmiyor. Öldürülen toplumlara baktığımız zaman da onlar; kendi vatanlarını müdafaa eden milli mücadelenin içerisinde, teröristlik şöyle dursun, onurlu bir mücadelenin içerisinde yer almaktan şeref duyan insanlar olarak kendilerini tanııyorlar. Şimdi bütün bunlar karşısında baktığımız zaman temelde her iki taraf da haklı görünmektedir. Dünyada ortak bir düşünce ile şu haklı ya da şu haksız diyebilecek her iki tarafın da kabul edebileceği ortak ahlak /etik ilkeleri yoktur.⁷

İşte dünyada ortaya çıkan her türlü ihtilafın, savaşın, zulmün ve insanlık suçlarının temel sebebi de budur. Bunlardan bir tanesi haklıdır diyelim, onun kim olduğu bilinse de karşı taraf bir takım çıkarları dolayısıyla bunu kabul etmemektedir.

⁴ Max Horten, "Moral Philosophers in Islam", Islamic Culture, XIII 1974 , s. 6;

⁵ Majid Fahry: *Ethical Theories in Islam*, Leiden, 1991, s. 31; İlhami Güler, *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1998, ss. 54-56.

⁶ Goldziher, *Muslims Studies*, New York 1977, s. 206-207

⁷ Greg Bankoff; *Risk Bölgeleri: Batının Terör Üzerine Görüşleri ve İslam'ın Yeri*; Çev: Şahin Gürsoy, Hakkı Kardeşahin; Dini Araştırmalar, Cilt: 7, s. 20, s. 380

İşte bütün bunlardan dolayı haklılar değil de güçlüler egemenliğini sürdürmektedirler. Bu hadiseleri incelediğimiz zaman “insan öldürmek” bütün dinlerde ve ahlak sistemlerinde büyük bir suç olarak telakki edilmiştir. Ancak öldüren taraf bozgunculuğun ve kötülüğün kaynağının kurutulduğu görüşünde iken, diğer taraf ise masum bir insanın öldürüldüğü görüşündedir. Ortada bir suç var ve her iki taraf da haklılığını ispat etmeye çalışmaktadır.⁸

Din ahlaki bir yaşayışı hedef almaktadır. Fakat ahlak zorunlu olarak dine bağlı kalmamaktadır. Sosyal veya başka nedenlerle ateist olduğunu söyleyen kişi veya grupların da bir tür ahlak anlayışına sahip oldukları görülmektedir.⁹

Biz burada diyoruz ki dünyada genel geçer herkesin üzerinde anlaşabileceği bir ahlak sistemi ancak bütün insanların kuvvetinin üzerinde ilahi bir güç tarafından vaz' edilmelidir. Çünkü bana göre doğru olan bir başkasına göre yanlış olmaktadır. Her ahlak sistemi meseleye dar bir bakış açısından yaklaştığı için, bünyelerinde bazı eksiklikleri barındırıyor olmaları kaçınılmazdır. Bu bakımdan, esas konumuza geçmeden önce, geliştirilmiş olan ahlak sistemlerine bu yönleriyle kısaca bir değinmek faydalı olacaktır.

1. Sezgici Ahlak ve Günah:

Sezgici ahlak; ahlaki değerleri sezgi yoluyla kavradıklarına inananların ahlak anlayışıdır. Sezgi yoluyla kavranan bu değerler, bütün insanlar için objektif olarak doğru, evrensel olmak durumundadır. Çünkü sezgi, yeni ahlaki değer ortaya koymamakta fakat insan sezgi yoluyla var olanı keşfetmektedir. Ahlaki değer veya prensipleri sezgi yoluyla kavrama yetisi her insanda kuvve halinde mevcuttur. Belli davranışların doğruluğu yanlışlığı, iyiliği kötülüğü sadece sezgi yoluyla apaçık olarak bilinir. Sezgi yoluyla bilinen evrensel ahlaki değerler, basit ve apaçık olarak bilinme vasıflarına sahiptirler. Bu sebepten herhangi bir doğrulamaya ihtiyaç duymazlar.¹⁰

H. Bergson ve G.E. Moore gibi düşünürlerin savunduğu bu sezgici ahlak teorisinde adından da anlaşılacağı gibi sübjektif duygusallık, objektifliğin yerini alıyordu. Bu teoriye göre biz bir şeye iyi veya kötü derken objektif gerçekliği anlatmaktan çok kendi duygularımızı dile getirmiş oluyoruz.¹¹

Aralarındaki bazı ayrılıklara rağmen, Moore'un sezgiciliğini W.D. Ross ve H.A. Prichard da savunmuşlardır. Bu düşünürlerin ortak yanı, iyiliğin temelindeki

⁸ Ahmed Mahmud Suphi, *el-Felsefetil'-Ahlakiyye fi Fikri'l-İslam*, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye. Beyrut, 1992. ss. 41-44.

⁹ Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, s.103.

¹⁰ Richard Rorty, „Intuition, *The Encyclopedia of Philosophy*, edit.: Paul Edwards, The Macmillan Company, New York, c. IV, ss. 204-212; Descartes, *Akılın İdaresi İçin Kurallar*, Çev: Mehmet Karasan, 2. bsk., İstanbul 1989, s. 14

¹¹ Mehmet Aydın, *Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlak İlişkisi*, TDV Yay., Ankara 1991, s.73.

sevgiyi görebilmeleridir. Onlar göre iyiyi tanımlayamayız. Fakat eninde sonunda onun ne olduğunu sezeriz.¹²

Günahı tam anlamıyla merkeze alamayan ahlak teorileri, tüm insanlık için objektif bir kuram sergileyememiştir. Zira herkesin sezgileri; düşüncelerine, hislerine, fikri yapısına ve dünya görüşüne göre şekillenir. Dolayısıyla bir işin kötülüğü, ortak bir kanı ile değil de insanların sezgisine kaldıysa bu su götürmez bir gerçek olmak-tan uzaktır. Çünkü insandaki sezgi bazen şehvetinin ya da hırsının esiri olabilir.

2. Duygucu Ahlakta Günah:

Bu teori, ahlakın, gerçekte bilişsel bir değeri olmadığını, onun insanın rasyonel boyutundan ziyade arzu ve istekleriyle ilgili boyutuna dayandığını savunur. John Lock, David Hume ve John Stuart Mill gibi düşünürler ahlakın temeli olarak duyguyu alırlar.¹³

Epikür'e göre insanın dünyada gerçekleştirmesi gereken şey, mutlu bir hayattır. "Biz mutlu kılacak şeyleri tatbik etmeye, kendimizi alıştırmak zorundayız. Çünkü eğer mutlu isek bu, her şeyimizin olması demektir. Fakat eğer değilsek bütün davranışlarımız mutluluğu elde etmeye yönelmelidir. Mutlu bir hayatı gerçekleştirmenin ise iki önemli şartı vardır:

1.Ölüm ve Tanrı fikrinin davranışlarımızda hiçbir tesiri olmamalıdır.

2.Bütün arzularımız kolayca tatmin edilebilir türden arzulara yani basit bir hayat için gerekli arzulara indirgenmelidir.¹⁴

Epikür, Tanrıların varlığını inkar etmez. Bununla birlikte onların mükemmel bir mutluluk içinde olduklarını bu sebepten dünya ve insan işleriyle ilgilenmediklerini söyler. Bu nedenle Tanrıya iman ve ibadet gibi inanç ve davranışlarda bulunmasının anlamsız olacağını vurgular. Ruhun ölümsüzlüğünü inkar ederek insanı ölüm korkusundan kurtaracağını ümit eder ve şu düşünceyi telkin eder: "Ölümün, senin için bir hiç olduğuna kendini inandırmaya alıştır. Çünkü iyi ve kötü, bir duygu ve şuur haline delalet eder. Oysa ölüm, bütün duyguların kaybolması demektir. Bu sebepten ölümün bir hiç olmasının doğru bir şekilde anlaşılması, ölümlü bir hayatı zevk alınır bir hale getirir. Bu durumda ölümden korktuğunu söyleyen bir kimse aptaldır. Çünkü biz var iken, ölüm olmayacak, ölüm geldiğinde ise biz olmayacağız. Demek ki ölüm, insanın hem dirisi hem de ölüsü için hiçbir şey ifade etmemektedir."¹⁵

¹² Hans Reichenbach, *Bilimsel Felsefenin Doğuşu*, Çev: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979, s. 33

¹³ Aydın Hüseyin , "İyi -Kötünün belirlenmesinde Aklın ve Vahyin Rolü", Marife Dergisi, Sayı, 2 s.133.

¹⁴ Ahmet Cevizci, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Asa Yay., Bursa, 2000, s. 225; Harun Tepe, "Bir Felsefe Dalı Olarak Etik", Doğu-Batı, Sayı:4, Ankara, 1998, s. 16

¹⁵ Kamıran Birand, *İlkçağ Felsefesi Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987, s. 106.

David Hume ve John Stuart Mill, ahlaki değerleri insanın içgüdüğü ile temellendirir. Tanrı'nın istekleri ile ahlaki değerler arasında ilgi kurulamaz. Mill, "Ahlaki iyi veya kötüyü belirleyen esas kriter, fayda veya en büyük mutluluk ilkesidir." demektir. Haz ile mutluluğu özdeşleştirerek insana haz veren her şeyi iyi, acı verenleri de kötü saymaktadır. Böylece Mill, buradan hareketle hedonist (zevkçi) ahlaka ulaşır.¹⁶

Duygu ile temellendirilen ahlak, faydacı ve menfaat gözetken bir yapıdır. Bergson'a göre "Şahsi menfaat peşinde koşan zeki bir varlık çok zaman kamu menfaatinin istediğinin tam tersini yapar." Ölçünün haz ve mutluluk olarak konulması sadece kamu menfaatinin engellemez; insandaki ahlak bilincinin ortadan kaldırılması sonucuna vararak fert ve topluma müştereken zarar verir. Ayrıca menfaatin doğrusu evrensel değil subjektiftir.¹⁷

Uyuşturucu bağımlısı bir insan içtiği her ilaçtan zevk aldığı halde uyuşturucu tüm dünyada kötü görülerek yasaklanmıştır. Söz konusu düşünce, ahlak olma iddiasını yitirmiştir. Çünkü bir insanın zevk aldığı davranış başkası için, bırakın ondan zevk almayı onun için belki en büyük zulümdür.

Ölüm fikrinden uzaklaştırmaya çalışan bu sistemde günah fikri, zaten tartışılmadığı gibi toplumda yaşayan insanlara mutluluk sunma yerine sadece iyilik tavsiyelerinden ibaret bir eğlence sunmaktan başka bir fikir ortaya koyamamıştır.

3.Akılçı Ahlak ve Günah

İlk olarak Sokrates'te görülen bu yaklaşım Platon ve Aristoteles tarafından geliştirilmiştir.

Sokrates'te erdemlerin tümü bilgelığe dayanmaktadır. Bilgi insanları doğru eyleme, bilgisizlikte yanlış eyleme götürür. Ahlaki eylemlerin kaynağı bilgidir. Kimse kötüyü isteyerek yapmaz. Çünkü insanın kötüyü iyiye üstün tutması doğasına aykırıdır.¹⁸

Aristo'da akıl, faal (active, etkin) ve münfail (passive, edilgen) olmak üzere ikiye ayrılır. Faal akıl mantıki muhakeme yapabilme ve düşünme melekesi, pasif akıl da bu melekeye boyun eğen, onun emirlerine itaat eden taraftır. Böylece faziletler de ikiye ayrılır. 1-Düşünce faziletleri (intellectual virtues): Bunlar "bilgelik" ve "doğru hüküm verme" gibi aklın faziletleridir. 2-Karakter veya ahlak faziletleri (moral virtues): Bunlar da, "cömertlik" ve "ölçülülük" gibi ruhun arzulayan, isteyen kıskaç faziletleridir. Düşünce faziletleri eğitim ile karakter faziletleri de alışkanlıkla

¹⁶ S. J. Mill, *Faydacılık*, Çev: Nazmi Coşkunlar, MEB Yay., İstanbul, 1965, s. 19-20

¹⁷ Henri Bergson, *Ahlak ile Dinin İki Kaynağı*, Çev: Mehmet Karasan, MEB, Yayınları, Ankara, 1949, s. 56

¹⁸ Grigoris Petrov, *Sokrat ve İnsanlar*, Çev: Hasip A. Aytuna, İstanbul, 1973, s. 13.

elde edilir.¹⁹

Ahlaki eylem ve davranışlarımızda duygunun ya da ruhun binlerce etkisinin, aklın ahlaki özellikteki yapısına karşı sürekli çatışma halinde olduğunu söyleyebiliriz. Aklın ahlaki vardır. Akıl, ahlaka uygun davranmak gerektiği bilincinde olduğu sürece kendi özüne uygun bir duruş halinde olabilir. Ancak duygu ve duygulanım için tam da bunları söylemek zordur. Onlar ahlaka aykırı olduklarında bile kendi doğalarına ve varlık tarzlarına ters düşmüş olmazlar.²⁰

Rasyonalist ahlakın önemli isimlerinden biri olan İmmanuel Kant ahlaklılıkla mutluluğun birleşmesinden oluşan en yüksek iyinin elde edilmesini öncelikle bir sorun olarak görür. Kant, bu sorunu çözmek için kurtuluşu, varlığını kendi akıl dünyasında kavradığımız özgürlük idesiyle birlikte ruhun ölümsüzlüğünü ve Tanrı'nın varlığını birer postulat olarak koymakta bulur. Ruhun ölümsüzlüğü postulatına tam ahlaki uyum için muhtacdır. Niyetlerimizle ahlak kanunu arasında tam bir uyum görebilmek için "sonsuzca bir ilerleme"nin mümkün olması gerekir. Böyle bir ilerleme içinse varlığın devam etmesi, rasyonel kişiliğin yok olmaması şarttır.²¹

Kant'a göre "iyiyi isteme" vazifeden dolayı yapılan fiillerde ortaya çıkmakta ve bu vazifeden dolayı yapılan bu fiil, sırf eğilim ve arzudan dolayı yapılanlardan ayırt edilmektedir. Bu konuyu açıklarken Kant, vazifenin ahlak kanununa saygıdan dolayı davranmak manasına geldiğini söyler. Vazife kanununa saygıdan dolayı davranışta bulunma zorunluluğudur.²²

Kant, akılla temellendirdiği görüşünü evrensel kılmak için şöyle der: "Öyle hareket et ki, iradenin tabi olduğu evrensel kural yani itaat ettiğin kanun evrensel bir kanun ilkesi şeklinde olsun."²³ Söz konusu ilke insanlığı iyiliklere motive etme açısından son derece önemli bir sözdür. Ama burada ince bir ayrıntı unutulmuştur. O da İslam'a göre davranışların anlam kazandığı niyet kavramıdır. Zira niyet olmadığı takdirde bu ilke yalnızca kalabalıkların olduğu yerde varlığını sürdürebilir. Ama kimsenin olmadığı mahalde insanın bu şekilde davranması, sırf insanlarla düşüncede beraber olma fikrinin amacına ulaşması uzak bir ihtimaldir. Zira aşkın bir varlığın korkusunu taşımayan birisi sırf bir ilkeye uyarak her zaman ahlaklı davranamaz. Zira çekici olan kötülükler akli esir alabilirler.

Kant'ın "hareket et" emir kipinin içerdiği anlamı, niyetlerimizi de içine alacak şekilde genişletsek bile "İyilik güzel ahlaktır, günah ise kalpte yerleşip de insanların bilmesini istemediğin şeydir"²⁴ hadisinin ifade tarzındaki yetkinlik ve mükem-

¹⁹ Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik*, Çev., Saffet Babür, Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997, s. 11.

²⁰ Şahin Filiz, *Ahlakın İnsani ve Dini Temelleri*, Konya, 1998, s.41

²¹ Immanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, çev.: İ. Kuçuradi, Ü. Gökberk, F. Akatlı, TFK Yay., Ankara 1999, s. 147.

²² Bedia Akarsu, *Immanuel Kant'ın Felsefesi/Ahlak Öğretileri-2*, İÜEF Yay., İstanbul 1968, s. 55.

²³ Immanuel Kant, *Seçilmiş Yazılar*, çev.: Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984, s. 93.

²⁴ Müslim, *Birr*, 14.

melliğe ulaşması mümkün olamaz. Kant'ın bu sisteminde insanları birbirlerine kötülük etmeye çoktan hazır farz etsek bile, kötülük iradesi eylem olarak fiilen hariçte tecelli etmedikçe kimseye zarar gelmez. Bu sebepten Kant'ın "kesin buyruğu" ahlak yasasını ve ahlaki görevi adeta yalnızca eylemlere has kılar gibi gözükmektedir.²⁵

Kant pratik akılla temellendirdiği teorisini, dini ahlakın temeli olan Tanrı ile sonuçlandırmak zorunda kalır. Kant'a göre insanı bir Tanrı'nın var olduğu inancına götüren ahlak yolunun başlangıç noktası sahip olduğumuz zihinsel yatkınlıktır. "Doğanın güzellikleri arasında, sakin ve rahat bir şekilde varoluşun zevkine eren bir insanı düşününüz. Bu insan içinde bir ihtiyaç duyacaktır. Bir varlığa minnet ve şükran duygularını iletme ihtiyacı. Yine düşünelim ki aynı insan başka bir zaman ancak gönüllü fedakârlıklar sonucu yerine getirebilecek bir dizi ödevlerin ağırlığı altında bocalayıp durmaktadır. Bu durumda da o, içinde bir başka ihtiyaç duyacaktır. Görevini yerine getirirken bir yaratıcıya boyun eğme ihtiyacı. O düşüncesizliğe kapılarak ödev çizgisinden sapsa ve bunun için herhangi bir kimseye hesap vermek zorunda olmasa da kendi kendisini kınayan bir yargıcın sesini içinde duyar gibi olacaktır. Bu insan, tek kelime ile akıl sahibi, ahlaki bir varlığa muhtaç olduğunu anlayacaktır. Çünkü o, bir gaye için yaratılmıştır. Bu gaye hem insanı, hem de dünyanın yaratıcısı olan bir varlığın mevcudiyetini zorunlu kılar."²⁶

Kant ince bir ayırma dikkat çekerek bir fiili ödevde uygun olarak yapmakla, onu ödevden dolayı yapmak bir ve aynı şey değildir der. Şu veya bu arzumuz yerine gelsin diye ödevde uymuş olabiliriz fakat ödevden, ahlak kanununa saygıdan dolayı bir eylemde bulunmuşsak, iyiyi istemiş ve saf pratik aklın kanununu yerine getirmiş sayılırız. Bu şekilde hareket eden insan kendi empirik şartlarını aşabilmekte ve tabiatın mekanizminin üstüne çıkabilmektedir. Bu insanın kişiliğinden başka bir şey değildir. Öyle bir kişilik ki insanı "gayeler ülkesi"nin şerefli bir üyesi haline getirir.²⁷

Kant'ın ahlak kanıtını şu şekilde maddeleyerek özetleriz;

1.İnsan en yüksek iyiyi tam anlamıyla gerçekleştirmekle görevlidir.

2.Öyleyse bu gerçekleştirme mümkün olmaktadır.

3.Fakat insan tek başına kaldığı sürece en yüksek iyiyi tam anlamıyla gerçekleştiremez.

4.Tanrı'nın varlığı ve ruhun ölümsüzlüğü mantıken zorunludur.²⁸

Günah olarak sayılan kötülükleri tüm insanlar için ortak değerlerde buluşturma-

²⁵ Mehmet Emin Erişirgil, *Kant ve Felsefesi*, İnsan Yay., İstanbul 1997, s. 349.

²⁶ Mehmet S. Aydın, *Age.*, s. 112-113.

²⁷ Mehmet S. Aydın, *Allah'ın Varlığına İnanmanın Aklılığı*, İslami Araştırmalar, sayı: 2, yıl: 1986, s. 15.

²⁸ Mehmet S. Aydın, *Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlak İlişkisi*, s. 44

nin Tanrı fikri olmaksızın gerçekleşmeyeceğini anlayan Kant, ahlak sistemini, insanları aşan bir otoritenin varlığına inanarak başarılı olabileceğini belirtmiştir.

3.4.Dine Dayanan Ahlak Sisteminde Günah:

Din ile ahlak kavramları günlük hayatta çoğu kez birlikte kullanılan birinin diğerini çağrıştırdığı iki kavramdır. Bunun sebebi her iki müessesenin birbirine ihtiyaç duymasındır. Zira ahlak, evrensellik ve istikrar için mutlak değerlere ve otoriteye ihtiyaç duyar. Tanrı inancından uzak suni bir ahlak oluşturmak zannedildiği gibi kolay değildir. İnsanı aşmayan her otorite yine insan tarafından tesirsiz kılınıp bertaraf edilebilir. Tanrının varlığına inanan bir insanın dini ve ahlaki tecrübeleri, ayrı, ayrı değil iç içedir. Zira bir yandan akla (insana) diğer yandan vahye (Tanrı'ya) dayanır.²⁹ İslam ahlakı söz konusu olduğunda ahlakın kaynağının İslam dini ve Allah'a iman olduğu, hatta Allah'a imanın da ahlaki bir eylem olduğu görülür.³⁰

Din ile temellenmeyen teorilerin hemen hepsinde eksik olan unsur, ahlak ilkelerinin belirlenmesinde zaman ve zemine göre değişmeyen, vahiy gibi sabit bir ölçütün olmayışıdır.³¹ Zira dini ahlakta bazı emir ve yasaklar vardır ki bunlar teabüdi olarak vaz' edilmiştir, o şekilde inanılır.

İslam ahlakında domuz eti yemek ve içki içmek haramdır. Zina etmek haramdır/günahdır. Şimdi domuz eti yemenin haram/günah oluşunu din dışı bir temele oturtursak, bunun savunulacak bir tarafı belki de yoktur. Şayet sağlığa zararlı dersek, birisi çıkarak; uzun ömürlü olmasını domuz eti yemesine bağlayabilecektir. Zevkçi ve mutlulukçu ahlak anlayışlarına göre domuz eti yemek, içki içmek, nikâhsız birlikte olmak hiçbir zaman suç değildir. Belki aksine mutlu olmanın formlarından biri olarak ahlakın bir parçasıdır.

İslam'da dini sorumlulukla, dini ahlak birbirlerinin yerine kullanılarak aynı anlama gelmektedir. İslam ahlakında kriter, herhangi bir ilkenin toplumun bütün fertlerince kabul edilmesi değildir. Zira bütün insanlık İslam ahlakının karşısında olabilir. Müslüman kişi: "bütün insanlık bu ahlaka sahipken ben onlara karşı gelmeyeyim" diyerek kalabalığa uymayı ahlakın bir gereksinimi olarak kabul edemez, çünkü bütün insanların yanılma payı vardır.

Ahlaki değerlerin ideal olmasına gelince bütün öteki tercihler haz ve eleme aittirler. Gerçi onlarda da suje objeye doğru yönelmiş ve onu kavramış olsa bile, her eylem bireysel ve tek kalmaya mahkûmdur. Haz verdiği için veya elem verdiği için beğenilmeyen şeylerin başkaları için de aynı olmasını isteyemeyiz. Burada tercihlerdeki bireysellik açıktır. Haz ve elem tercihlerinde nesnellik söz konusu değil-

²⁹ Hüsamettin Erdem, *Son Devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlak*, Sebat Ofset Matbaacılık, Konya 1996, s. 182.

³⁰ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, s. 128.

³¹ Recep Kılıç, *Ahlakın Dini Temeli*, TDV Yay., Ankara 1996, s. 161.

dir. Ancak bunlar ideal değerler içerisinde bulunurlarsa onların etkileriyle bireysel olanı aşmaya doğru yönelebilirler.³²

İslam ahlakı dairesinde düşündüğümüzde domuz eti yemeyen içki içmeyen birisinin, sırf sağlığına zarar verdiği için dolayı uzak durması onun, İslam ahlakına sahip birisi olduğunu göstermez. Ya da zina etmeyi toplum ya da yakınlarının kınaması korkusuyla, aids hastalığı endişesiyle yapmaması, hırsızlık, cinayet vb. günahlardan da buna benzer sebeplerden dolayı kaçınması, İslam ahlakına göre onun övülecek bir ahlaka sahip olduğunu göstermez.³³

İslam'da ahlaklılık, kişide kötülüğü yapabilme özgürlüğü elinde olduğu, kınanma endişesi olmadığı halde herkesin gördüğü bir yerde olduğu gibi kimsenin görmediği bir yerde de günah işleme istidadı mevcutken onu yapmamasıdır.

Kur'an'da geçen "*Biz insana şahdamarından daha yakınız*".³⁴ "*Bilmezler mi ki Allah, açığa vurdukları şeylerden de, gizlediklerinden de haberdardır*"³⁵ gibi ayetlerle insanın her anının rabbi tarafından yakinen kontrol edildiği ilkesi vicdana yerleşerek insanın hal ve hareketlerini bu murakabe altında gerçekleştirme düşüncesi İslam ahlakının insandaki bireysel kontrol mekanizmasının yaptırımını açıklar.

Örf ve adetlere uyan kimse sadece toplumla uyuşma halinde olma ve içtimai telakkiye uyum göstermenin ötesinde bir gaye gütmmez. Hâlbuki ahlak kanunlarına uyan kimse ideal olarak kendi vicdanında bu kanunlarda bir kutsallık gördüğünden: ruhunu selamet ve kemale ulaştırmak, insanlık şerefini korumak, Allah rızasını kazanmak gibi yüksek düşüncelerden dolayı ahlaki davranışlarda bulunur.³⁶

Kur'an, uhrevi sorumluluğun mahiyetini anlatan ve "hesap günü" olarak tabir ettiği o günün çetin azabına uğramamak için dünyada kötülüklerden uzak durmayı öğütler.

*"Herkesin (iyilik ve kötülük olarak) yaptığı şeyleri karşısında hazır bulacağı o günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile kendisi arasında uzun bir mesafe bulunsun.*³⁷ O gün Allah kötüler hakkında şu emri vermektedir: "*onları tutuklayın: çünkü onlar sorguya çekilecekler.*"³⁸ "*Yüzlerinin ateşte paramparça olduğu o gün, 'eyvah bize!' diyecekler, 'Keşke Allah'a itaat etseydik! Ve diyecekler ki Ey Rabbimiz biz büyüklerimize ve reislerimize uyduk onlar da bizi yoldan çıkardılar rabbimiz onlara*

³² Hilmi Ziya Ülken, *Ahlak*, İstanbul, 1946, s.13.

³³ Muhammed Abduh, *Tevhid Risalesi*, çev. Sabri Hizmetli, Fecr Yay. Ankara 1986, s. 153; Bkz. Hulusi Arslan, "*Ahlakî Değerlerin Değişimi Sorunu: Nesnellik ve Öznellik*", *Tabula Rasa*, 13, 63-80 2005 , s. 75; Dan Sperber, "*Ahlâkî Göreceliliğe İlişkin Antropolojik Notlar*", *Etiğin Doğal Temelleri*, ed. Jean-Pierre Changeux, Çev. Nermin Acar, Ankara 2002, s. 292.

³⁴ Kâf, 50/16.

³⁵ Bakara, 2/77.

³⁶ Mustafa Çağrıncı, *Age.*, s. 28.

³⁷ Â-i İmran, 3/30.

³⁸ Saffat, 37/24.

iki kat azap ver! Onları büyük bir lanetle rahmetinden kov."³⁹ *Keşke o gün (hayvanların toprak olduğunu görünce) bir toprak olsaydım diyecektir.*"⁴⁰ Bu ve benzeri birçok ayette bu mesaj verilmektedir. Belki dünyada bize güzel görünen birçok günah çok tatlı gelecek ve hiç de karşılığında ceza almadan kurtulacağız. Ama bütün bunların karşılığının görüleceği ve adaletin o gün gerçekleşeceği fikri, inanç sahiplerine önceden haber verilerek böylece günahların işlenmesi durumunda karşılaşılabilecek vahim sonucu hatırlatmaktadır.

Neticede ahlakın kişiyi günahattan koruma noktasındaki işlevi ancak İslam ahlakının önerileri ve onun eğitimiyle gerçekleşir. Yukarıda da söylediğimiz gibi insanın kendi ahlak ilkesine uygun olan bir davranış, İslam'a göre günah olabilmektedir. İnsanları günahattan engelleyen bir ahlak sisteminde; öncelikle kendisini her yerde görüp ve gözetleyen ve bunları kaydeden bir Tanrı inancının olması, "İnsanlar öldükten sonra tekrar diriltilecek ve dünyada işledikleri günahların hesaplarını verecektir" bilincinin olması gerekir.

"Öldükten sonra ebedi bir hayata kavuşma inancı insanın ahiret alemindeki saadetini temin ettiği gibi ahirette kainatın yaratıcısı önünde hesap verme duygusu cemiyetteki fenalıkları, fitne ve fesadı, zulüm, cinayet ve haksızlıkları önleyen biricik amildir. Böyle bir iman insan kalbinde bir polis gibi yerleşirse insanı daima hayır işlemeye, şerden kaçınmaya, kötü şeyleri terk ederek faziletlerle süslenmeye hak ve adalete uymaya Allah'tan korkarak her yerde onun koyduğu hududu aşmamaya sevk eder."⁴¹ Yine aynı şekilde İslam ahlakının bir parçası olan ölümü düşünmek ve ölüm korkusuyla günahlardan kaçınmak da ahlakın günahı engellemedeki büyük işlevlerinden birisidir. Şöyle ki: "Mümin kabir hayatını düşündükçe ve orada karşılaşacağı nimet ve azabı hatırladıkça, kabrin ya cennet bahçelerinden bir bahçe, ya da cehennem çukurlarından bir çukur olacağını tasavvur ettikçe oraya hazırlanacaktır. Kabirdeki azaptan kurtulmak, kabrini cennet bahçelerinden biri yapmak için Allah'ın emir ve nehyine daha çok dikkat edecek ve hem de dünyadan sonraki hayatın mutluluğunu kazanacaktır."⁴² Şimdi de Din ahlakı ile beşeri ahlakın insanı kötülüklerden uzaklaştırma iyiliklere yöneltmede etkinliğini karşılaştıralım.

5. Kötülüklerden Korunmada Din Ahlakı ile Beşeri Ahlakın Farkı:

İnsanlara iyi, faziletli ve erdemli yaşama şekli sunma gayretinde olan ahlak anlayışları, ilke ve prensiplerini her zaman mensuplarına aktarma, işin önemini ve lüzumunu anlatma durumu ile karşı karşıyadır. Çünkü ahlak, bir noktada fedakârlıktır, diğerkâmlıktır, kendi arzu ve isteklerini bırakıp bir ideal uğruna bir davaya

³⁹ Ahzap, 33/ 66-68

⁴⁰ Nebe, 78/40.

⁴¹ Süleyman Toprak, *Ölümünden Sonraki Hayat Kabir Hayatı* Ankara, 1997, s. 27-28.

⁴² Mustafa Rahmi Balaban, *Tarih Boyunca Ahlak*, İstanbul, 1949, s. 27

sahip çıkmaktır. Dolayısıyla dünyada maddi bir karşılığı yoktur. Onun için bu husta insanların inandırılması, kalben özümsemesi ve bireylerin ikna edilmesi ve prensiplerin insanların akıl süzgecinden geçirilmesi lazımdır ki insanlar üzerinde bir otoritesi ve manevi yaptırımını bulunsun. Aksi halde kimsenin görmediği bir yerde iyi davranmanın mantığı her zaman bulunamayabilir.

Şimdi dine inanmayan insanların iyiliklerini nereye koyacağız. Onlar kendileri için belirledikleri bir ahlaka uyma arzusuyla yola çıkmışlardır. Bir noktada bu ilkeleri kendilerine vazife yapmışlardır. İnsan kendi çizmiş olduğu vazifeye her zaman uyabilir mi ya da karşılıksız bir iş yapabilir mi? Zira din ahlakında insanın yaptığı bir uhrevi karşılığı vardır. Vazife, genellikle insanın yapmakla mükellef bulunduğu, sorumluluğu gerektiren ve müeyyidesi olan iş, tutum ve davranışlar için kullanılır. Dini ahlakta vazife imanın bir gereği olan Allah'ın emrine, iradesine ve rızasına uygun düşen her bir iştir. Her vazife bir emrin ya da yasağın sonucudur.

Vazife ahlakını ilk defa dillendiren Kant'tır. Vazife ahlakında, her ahlak sistemi ahlaki dayandırdığı temel esas üzerine farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Kant'a göre vazife: aklın belirlemiş olduğu ahlak kanununa saygının yapılmasını zaruri kıldığı iş⁴³ şeklinde tarif etmiştir. Emir ve yasağın neticesinde doğan vazifenin arkasındaki yaptırım gücü yine her ahlak sisteminde farklıdır.

Seküler ahlak teorilerinin en büyük yanılması, insanın başka yönlerden olduğu gibi ahlak bakımından da inanma ihtiyacından bağımsız olamayacağı gerçeğini göz önüne almamalarıdır. Sözcüleri ünlü Fransız sosyolog E. Durkheim batı ahlak eğitiminde çok önemli ve tesiri olan bir eserinde ahlakın din ile bağlantısını tamamiyle kopararak dinin yerine içtimai şuuru koymaya çalışmıştır.⁴⁴

Bu ahlak anlayışında kalplerden "Allah'a saygı" şuuru silinerek meydana gelecek boşluğun "Topluma Saygı" hissi ile doldurulması hedef alınmıştır. Ne var ki laik eğitimcilerin müdahaleleriyle insanın inanma ihtiyacında bulunan mukaddes ve müteal varlık ile bağlantısını koparmaya zorlaması -görüldüğü kadarıyla- fertler ve toplumlar için iyi şeyler getirmemiştir. Dini şuurun zayıfladığı toplumdaki ahlaki düşüşler gösteriyor ki kalplerden dini ve uhrevi sorumluluk kaygısının çekilmesini, ahlaki ve içtimai sorumluluk düşüncesinin silinmesini takip etmekte ve hürriyet düşüncesi her türlü ahlaki kayıtlardan sıyrılma arzusunun almaktadır.⁴⁵

İnsanlığın temel bir vazifesi olarak kabul edilen iyilik, güzellik, hürriyet, adalet, yardımseverlik gibi duygusal kavramlar herkesin kötü dediği insanın dahi dilinden düşmez. Çünkü insan bu hareketleriyle insandır. Tersini düşündüğümüzde insanın kötülükleri savunması, insanlığından çıkmasıyla eşdeğerdir. Bu davranışları insan-

⁴³ İmmanuel Kant, *Pratik Aklın Eleştirisi*, Çev. İoanna Kuçuradi, Ankara, 1980, s. 89, 90.

⁴⁴ E. Durkheim, *Sosyoloji Dersleri*, çev. A. Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006, s. 56

⁴⁵ Coşkun Can Aktan, *Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplam Ahlak Doğru 1* : Ahlak ve Ahlak Felsefesi, Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği, İstanbul, 1999, s. 78

lardan gerçekten samimi olarak dillendirenler olduğu gibi kahramanlık adına, ri-yakârlıkla toplumdaki tepki korkusuyla sergileyenler de vardır. Burada dikkatimizi çeken husus bu iyi davranışları kişinin kimsenin görmediği, bilmediği bir yerde de yalnız başına aynı davranışı sergilemesi o davranışı “ahlaklı” kılar.

Nitekim İslam ahlakı kişiye “Senden ortaya çıkmasını, halkın görmesini istemediğin şeyi yalnız iken de kendi kendine yapma”⁴⁶ telkininde bulunur.

İnsanları zorla günahlardan uzaklaştırarak, onları iyiliklere yönelterek hiçbir zaman onları ahlaklı bir fert olarak kazanamayız. İyilik gibi kötülük de insanın içindedir ve insan herhangi bir dış tesirle, şartların değişmesiyle, zorla alıştırma ile kaba kuvvetle ıslah edilemez. İnsanın içindeki potansiyel bir güç olan iyilik enerjisini harekete geçiren güç, dini duyarlılığı kaybolmamış bir vicdan olmalıdır.

Ahlaki ödev, farazi veya mantıki bir zarurettten ibarettir. Çünkü insan eylemde bulunurken kendi kendisi ile çelişkiye düşmek istemediği içindir ki, eylemlerini akli bazı kavramlara dayandırma zorunluluğu duyar. Bu anlamda ahlaki ödev, zorunluluk duymayı anlatan farazi veya mantıki bir zaruret olarak görülebilir. Bu nedenle asıl ödev insanın serbest davranışlarını aklın verilerine göre ve algıladığı düzenin gerekleri çerçevesinde düzenleme işleminden başka bir şey değildir.⁴⁷ Ahlaki ödevdeki zorlama; bir düzen yahut müesseseden geliyorsa bu kanun ahlakiliği olur.

İstisnasız her insan bir takım ahlak kanunlarına riayet etmek suretiyle kendi vicdaniyla ahenk içinde yaşamak isteyebilir hangi ve ne türden kanunlar olduğu önemli değildir. Herkes iyilik yapamaz. Fakat herkes iyilik isteyebilir ve onu sevebilir. Birçok kişi haksızlıkların düzeltilmesine katkıda bulunamaz fakat her insan kendine veya başkasına yapılan haksızlığı kınayabilir. Ahlak, fiilin kendinde olmayıp, her şeyden evvel insanın doğru dürüst yaşamak istemesinde, iradesinde, iradesinin çabasında kendi kurtuluşunun mücadelesindedir.

Dürüst bir davranışın arkasında her zaman kuvvetli bir ahlaki vicdanın bulunduğu zannederiz. İnsanların davranışları ile bu davranışların arkasındaki gerçek sebepler arasında bağlantı kurmak çok zordur. Benliğin savunma mekanizmaları yüzünden kendi davranışlarımızın gerçek sebebini bilmediğimiz haller bile olmaktadır. Bu zorluk başkalarının davranışını değerlendirmekte daha fazla karşımıza çıkar bizi bu konuda yanıltan başlıca iki tip vardır.1- Başkalarını aldatmak için maksatlı bir şekilde doğru davranış gösterisinde bulunanlar 2- İçinde bulunduğu çevre kötü harekete imkan vermediği için doğru davrananlar⁴⁸

Kant, bir ahlakın arkasında hangi güç olursa olsun onun korkusuyla yapılan

⁴⁶ Şemseddin Münavi, *Feyzu'l-Kadir Şerh-u Camiu's-Sağir*, Mısır, 1938, C. V, s. 463.

⁴⁷ İsmail Killoğlu, *Hukuk-Ahlak İlişkisi*, İFAV Yay., İstanbul, 1996, s.332.

⁴⁸ Güngör, Erol, *Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak*, İstanbul, 1995, s. 68.

“kötülüklerden uzak durma” eylemini ahlaki bulmaz. O, bu konuda şöyle der: Ahlak kanunu mesut ve bedbaht olacağımızı nazarı itibara almadan bizden iyilik yapmamızı ister. Eğer ahlaki emirlerin arkasında harici bir otorite varsa ve biz bu otoritenin emrine, ondan korktuğumuz için itaat ediyorsak bu itaat ahlaki sayılmaz. Bu otoritenin iyi olduğuna inandığımız için ona itaat etmiş oluruz.⁴⁹ Kant'ın bu düşüncesi ile dini ahlaki da tedbir ahlakının (bir otoritenin korkusuyla bir işi gerçekleştirme ahlakı) içine sokarak eleştirmek son derece yanlıştır.

Aynı şekilde J. P. Sarte bu konuda şöyle der: “Allah inancı, insan hürriyetinin feda edilmesine sebep olur. İşte bu tezat dolayısıyla Allah inancına bağlanmak, sonunda insanın kendi hür varlığını kaybetmesine sebep olmaktadır”⁵⁰

Güzel bir harekette bulunmak, başkalarını düşünmek, onlara yardım etmek dolayısıyla bundan doğan kazanç, asla bencil değildir. Kişi yaptığı iyiliğin karşılığını karşısından bekleme ile Tanrı'dan bekleme halini, bir menfaat düşüncesiyle ondan kaçındığı gerekçesiyle eleştirmek son derece yersizdir. Dini özellikler taşıyan tedbir motiveleriyle dini olmayan motiveler arasında bir ayırım yapmak gereklidir. Tedbirli bir teistle tedbirli bir ateist arasındaki fark; tedbirli ateist, sırf kendi konumundan veya toplumun kınamasından korktuğu için kötülük yapmaktan kaçınıyorsa, kanun ve toplum elinin yetişmediği yerde istediğini yapmakta bir sakınca görmeyecektir. Oysa teist içinde geçirdiği en gizli niyetleri bile bilen bir Tanrı'nın varlığına inanmaktadır. Mehmet S. Aydın bu düşüncüyü şöyle eleştirmektedir: Tedbirli tutumla ahlaki tutumu karşı karşıya koyanlar teistin içinde bulunduğu inanç boyutunu ve psikolojik şartların değerlendirilmesini yeterince yapamamakta ve Tanrı'dan korkmayla kanundan ya da toplumdaki korkmayı bir ve aynı sanmaktadır.⁵¹

Beşeri ahlakta ahlaklılık özgürlüğün bir neticesidir. Dolayısıyla insan dini ahlakı yaşayarak özgürlüğünü kullanmadan korkuyla fiilleri gerçekleştirdiği inancı, dini tam anlamamadan kaynaklanmaktadır. İnsan rabbi karşısında bir köle değil, onun iradesini gerçekleştirmek üzere yaşayan bir halifedir.

Ateist ahlakında insanın amacı, kendini olabildiğine güçsüz kılmak değil, en büyük güce ulaşmaktır, insanın boyun eğmesi değil kendini her yönden geliştirmesi en büyük erdemdir. Bu anlayışta inanç, kişinin kendisine önerilenlere, önerenin hatırı için razı olmak değil, düşünceleri ve duygularıyla edindiği deneyime dayanan kesin bir kanıdır. Onlarda sevinç havası ağır basar, oysa ilahi dinde üzüntü ve suçluluk havası ağır basar.⁵²

“İnsanlardan öylesi vardır ki, bu dünya hayatı hakkında görüşleri senin hoş-

⁴⁹ İmmanuel Kant, Age., s. 78

⁵⁰ İbrahim Coşkun, *İslam Düşüncesinde İnkâr Problemi*, Konya, 2001, s.181.

⁵¹ Mehmet S. Aydın, Age., s. 211.

⁵² İlhami Güler, “Allah İnsan İlişkisinin Ahlakî Boyutu” İslami Araştırmalar, Sayı 3, Ankara, 1991, s. 200.

na gider; (dahası) kalbindekileri Allah'a şahit tutar. Üstelik tartışmada son derece ustadır. Ancak hakimiyeti eline alır almaz yeryüzünde fesat çıkarmaya ürünleri ve nesilleri yok etmeye çalışır"⁵³ ayetinin iniş sebebi farklı olsa bile inanmadığı halde iyi şeyler söylemeye çalışan insanların her zaman samimi olamayacağı anlatılmaktadır.

İnsanı günaha sevk eden ve insanın en büyük düşmanı olan şeytan inanmayan insanın peşini bırakmaz. "Rahman'ın uyarısını görmezden gelmeyi tercih eden kimseye gelince, Biz onun içine öteki kişiliğini oluşturmak üzere (kalıcı) bir şeytani dürtü yerleştiririz"⁵⁴ ayeti ile "ve (bize karşı isyankar olduklarından) onlara (şeytani dürtülerini) can yoldaşları olarak musallat ettik; ve bunlar, önlerine serilmiş olan ile, bilgi alanlarının dışında kalanı kendilerine güzel gösterdi. Ve böylece kendilerinden önce gelip geçmiş olan diğer (günahkâr) insan ve görünmeyen insan ve görünmeyen varlık toplulukları için geçerli olan (ceza) vaadi onlar için de geçerli olacaktır. Kuşkusuz onlar(in hepsi) hüsrana uğrayacaktır"⁵⁵ ayetiyle Allah'a inancı olmayan insanların kötülükle dolu olduğunu ve onların iyilik isteği taşısalar bile şeytanın ve nefislerinin esaretinden kurtulamayacakları İslam inancına göre kesindir.

İnanmayanlarda da güzel ahlaka rastlamak mümkün ise de, sağlam iman zemini üzerine oturmadığı için bu davranışların istikrarlı olması mümkün değildir.⁵⁶ Çünkü bunlar insanın kendi yapısını bilmemektedir. İnsanın iç yapısını zaaflarını ve kuvvetleri ancak onu yaratan bilir. Hadis olup olmadığına dair tartışmalar bir yana "Kendini bilen Rabbini bilir"⁵⁷ sözü belki burada önem kazanabilir. Dolayısıyla Allah'ı bilmeyenler kendilerini bilmemektedirler. Kendisi istediği kadar iyilik peşinde koşarsa koşsun o kimse nefsinin ve şeytanın dürtülerinden kurtulamaz. Bunların ahlakını inkâr edemeyiz ama bu ahlak istikrarlı değildir. Her an çözüme ihtimaliyle karşı karşıyadır. Dolayısıyla onlardan her zaman faziletli, erdemli ve yüksek değerlerle yaşayan insanlar diye bahsetmemiz mümkün değildir.

Hiçbir otorite ve kanun tanımayarak, ahlakı kendine bir vazife kabul edip sürekli iyi harekette bulunmak fikri pratikten çok uzak bir düşüncedir. Felsefi teoriler geniş halk kitlelerinin zihni gelişimine hizmet ettikleri halde kalplere tesir etme ve ahlak ilkelerini ruhların derinliklerine indirip orada yaşatma konusunda din ve inanç kadar başarılı olamamışlardır. Dolayısıyla insanın kutsalı tanınması ve kötülükleri günah olarak telakki etmesiyle iyilik peşinde koşması ve iyi bir insan olması söz konusudur.

⁵³ Bakara, 2/204-205.

⁵⁴ Zuhruf, 43/36.

⁵⁵ Fussilet, 41/25.

⁵⁶ Toshihiko Izutsu, *Kur'an'da Dini ve Ahlaki Kavramlar*, s. 101.

⁵⁷ Acluni, *Keşfu'l-Hafa*, Beyrut, tsz., C. II, s. 262; Bahsi geçen ifade konusunda tartışmalar söz konusudur. Ayrıntılı bilgi için bkz. Prof. Dr. Ali Yardım: *Mesnevi Hadisleri*, Kayseri, 1970, s. 137

SONUÇ

İnsan özgür olarak yaratılmış bir varlıktır. Ne melekler gibi sadece hayır işlemek üzere yaratılmış, ne de hayvanlar gibi otonom; iradesiz yaratıktır. Günah işlemek, yolların iyi ve kötü olarak belirlenmiş ve bu yollardan birisini seçme hususunda muhayyer bırakılmış, dolayısıyla iradesini kullanabilme gücüyle yaratılmış bir varlık için söz konusu olabilir. Aynı şekilde onun fiilleri bir anlam taşıyabilir. Kendilerine iyi ve kötü arasında bir seçim hakkı verilmemiş olan melek ve hayvanlar için günahın bir anlamı yoktur.

Günah işlemek, insanın sahip olduğu iyi ve kötü istidatları, nitelikleri ile birlikte düşünüldüğünde bir anlam taşır. Allah insana, günaha girebilecek potansiyel gücü verdiği gibi, onun üstesinden gelebilecek takva cihetini de ihsan etmiştir.⁵⁸ Bunların dışında Allah, insana yasakladığı şeylere düşkünlük eğilimi de vermiştir. Günahlarda bulunan cazibenin etki alanından kurtulmak zordur. Dolayısıyla, insanlığuna yalnızca yasakların gösterilmesi bir başına anlamlı sayılmazdı. Yasağın anlam taşıyabilmesi için insanda ona meylin bulunması da gerekliydi. Çünkü ona meyl olsun ki, ondan kaçınabilmek değerli olsun.

Günahın tersi olan iyi amelleri gerçekleştirmek, Kur'an'da "sarp yokuş"⁵⁹ olarak ifade edilmiştir. İslamın emir ve yasaklarının insan nefsine ağır gelmesi, bu meyanda anlamlıdır. Çünkü İnsan kendiliğinden zorunlu olarak Allah'ın emir ve yasaklarına riayet etmiş olsaydı bu itaatın bir anlamı olmazdı. Allah Teala, insanlara verdiği bu tabiatla birlikte günahların anlamını ve nesnelerini de tanıtmıştır. Allah Teala, insanların günahlara düşeceğini bildiği için kötülük ve iyilikten bir tarafa karşılık vermede, tüm toleransını ve lütfunu iyiliklere kat kat sevap vermeden yana kullanmıştır.

İnsanların sınırsız arzu ve isteklerini frenlemek ve onları iyi davranışlara yönelmek için geliştirilmiş olan ahlak anlayışları ve hukuk oluşumları, insanlar için arzu edilen neticeyi vermede yeterli olamamışlardır. Çünkü kanunları vaz'edenler insanların inançlarına ve gönüllerine söz konusu hedefleri yerleştirememişlerdir. Bu düşünce ile kişi, insanlar ve kanun önünde iyi bir insan olsa bile fırsatını bulduğu ilk anda çözüme ve arzularına teslim olma hali ile karşı karşıyadır. Çünkü insandaki nefis ve şeytanî meyillerden ancak ihlaslı insanların kurtulabileceği⁶⁰ Kur'an'da beyan edilmektedir.

Aynı şekilde inanmayanların kötülük ve suç anlayışlarında deneyim ve tecrübe ile bir fayda söz konusu iken, Kur'anî günah anlayışında insan için bir deneyim ve tecrübe ile faydanın olması söz konusu değil, bilakis Şari'in rıza ve hatırı için ondan

⁵⁸ Şems, 91/8.

⁵⁹ Beled, 90/11.

⁶⁰ Bkz. Yusuf, 12/53; Sad, 38/83.

kaçınma vardır. Örneğin inanan birisinin domuz etini yememesi onda bir takım hastalıkların doğacağı için değil, Allah'ın rıza ve hatırı içindir. Burada domuz eti isterse sağlığa son derece faydalı olsun hiç önemli değildir.

Ancak Allah'ın rızasını talep eden insanlar da günahtan hali değildir. Allah Teala bu durumu bildiği için günahkarların cezasını hemen vermemiş onları ertelemiştir. Nitekim Kur'an, dünyada her günah işleyen cezasının hemen verilmesi söz konusu olsaydı; hiçbir canlının olmayacağını⁶¹ bildirir. Peygamberimiz de eğer insanlar hiç günah işlememiş olsaydı; Allah'ın onları helak ederek yerlerine günah işleyip sonra tevbe eden kulları yaratacağını⁶² beyan etmektedir. Ancak Kur'an'da günahı ifade eden kavramların çoğu inkarcıların ve müşriklerin özellikleriyle ilgilidir. Mü'minlerin günahları ise arızı bir durumdur. Onlar iman ettiği halde rabbinin emirlerini yerine getirmeyerek ya da yasaklanan bir şeyi yaparak günaha düşerler. Ancak onların bu günahı, bir karşı gelme, bir isyan, bir inkâr, bir kibir, bir tuğyan ve bir meydan okuma değildir. Bunun tersine imanı olduğu halde unutmama, yanılma, gaflete düşme, ihmal etme veya nefse ve şeytana geçici olarak kanmadır.

Kur'an'da toplum olarak günahın geçtiği ayetlere bakıldığında zaman çoğu kere itikadi anlamda günaha saplanan toplumlar olduğu görülür. Ne var ki onların içerisinde hiç günaha girmedikleri halde, onların günahlarına mani olmadıklarından aynı akıbeti paylaştıkları anlatılır. Onun için mü'minler bu konuda uyarılarak onların da eski kavimler gibi aynı hataya düşmemeleri istenir.

Kur'an, günahın insanların iradeleri ile azalıp yok olmasını, iyiliklerin hakim olmasını hedefler. Bu şekilde toplumun ve insanlığın üstün değerlere sahip olarak erdemli yaşamasını sağlar. Allah insanlığın günahtan kurtulmasını ister. Bunun için peygamberler ve kitaplar göndermiştir.

Kaynakça:

- » Acluni, Keşfu'l-Hafa, Beyrut, tsz., C. II, s. 262;
- » Ahmed Mahmud Suphi, el-Felsefetil'l-Ahlakiyye fi Fikri'l-İslam, Daru'n-Nehdati'l-Arabiyye. Beyrut, 1992.
- » Ahmet Cevzici, İlkçağ Felsefesi Tarihi, Asa Yay., Bursa, 2000,
- » Aristoteles, Nikomakhos'a Etik, Çev., Saffet Babür, Ankara: Ayraç Yayınevi, 1997,
- » Bayraktar Bayraklı, Kur'an'da Değişim, Gelişim ve Kalite Kavramları, İstanbul, 1999.
- » Bedia Akarsu, Ahlak Öğretileri, Remzi Kitabevi, İstanbul 1982,
- » , Immanuel Kant'ın Felsefesi/Ahlak Öğretileri-2, İÜEF Yay., İstanbul, 1968,
- » Coşkun Can Aktan, Ahlaki Yeniden Yapılanma ve Toplam Ahlaka Doğru (1) : Ahlak ve Ahlak Felsefesi.; Arı Düşünce ve Toplumsal Gelişim Derneği, İstanbul, 1999,
- » Descartes, Aklın İdaresi İçin Kurallar, Çev: Mehmet Karasan, 2. bsk., İstanbul 1989,
- » E. Durkheim, Sosyoloji Dersleri çev. A. Berktaş, İletişim Yayınları, İstanbul, 2006,
- » Erol Güngör, Ahlak Psikolojisi ve Sosyal Ahlak, İstanbul, 1995,
- » Goldziher, Muslims Studies, New York 1977, s. 206-207
- » Greg Bankoff; Risk Bölgeleri: Batının Terör Üzerine Görüşleri ve İslam'ın Yeri; Çev: Şahin Gürsoy, Hakkı Karasahin; Dini Araştırmalar, Cilt: 7, s. 20,
- » Grigoris Petrov, Sokrat ve insanlar, Çev. Hasip A. Aytuna, İstanbul, 1973,

⁶¹ Bkz.Fatır, 35/45.

⁶² Bkz..Tirmizi, Cennet, 2.

-
- » Hans Reichenbach, Bilimsel Felsefenin Doğuşu, Çev: Cemal Yıldırım, Remzi Kitabevi, İstanbul 1979,
 - » Harun Tepe, "Bir Felsefe Dalı Olarak Etik", Doğu-Batı, Sayı:4, Ankara, 1998,
 - » Hayati Hökelekli, Din Psikolojisi, s.103.
 - » Henry Bergson, Ahlak ile Dinin İki Kaynağı, Çev. Mehmet Karasan, MEB, Yayınları, Ankara, 1949,
 - » Hilmi Ziya Ülken, Ahlak, İstanbul, 1946,
 - » Hulusi Arslan, "Ahlakî Değerlerin Değişimi Sorunu: Nesnellik ve Öznellik", Tabula Rasa, 13, 63-80 (2005), Dan Sperber, "Ahlakî Göreceliliğe İlişkin Antropolojik Notlar", Etiğin Doğal Temelleri, ed. Jean-Pierre Changeux, Çev. Nermin Acar, Ankara 2002,
 - » Hüsameddin Erdem, Son Devir Osmanlı Düşüncesinde Ahlâk, Sebât Ofset Matbaacılık, Konya 1996,
 - » Hüseyin Aydın, "İyi –Kötünün belirlenmesinde Aklın ve Vahyin Rolü", Marife Dergisi, Konya
 - » Immanuel Kant, Pratik Aklın Eleştirisi, Çev. Ioanna Kuçuradi, Ankara,1980,
 - » Seçilmiş Yazılar, çev.: Nejat Bozkurt, Remzi Kitabevi, İstanbul 1984.,
 - » İzutsu, Kur'an'da Dini ve Ahlakî Kavramlar, Çev: Selahattin Ayaz, İstanbul ts.,
 - » İbrahim Coşkun, İslam Düşüncesinde İnkâr Problemi, Konya, 2001,
 - » İlhami Güler, "Allah İnsan İlişkisinin Ahlakî Boyutu" İslami Araştırmalar, Sayı 3, Ankara, 1991.,
 - » Allah'ın Ahlakiliği Sorunu Ankara Okulu Yayınları, Ankara 1998,
 - » İsmail Kılıoğlu, Hukuk-Ahlak İlişkisi, İFAV Yay., İstanbul, 1996,
 - » Kamıran Birand, İlkçağ Felsefesi Tarihi, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, Ankara, 1987,
 - » Majid Fahry: Ethical Theories in Islam, Leiden, 1991,
 - » Max Horten, "Moral Philosophers in Islam", Islamic Culture, XIII (1974),
 - » Mehmet Emin Erişirgil, Kant ve Felsefesi, İnsan Yay., İstanbul 1997,
 - » Mehmet S. Aydın, Allah'ın Varlığına İnanmanın Akliliği, İslami Araştırmalar, sayı: 2, yıl: 1986,
 - » Kant ve Çağdaş İngiliz Felsefesinde Tanrı-Ahlak İlişkisi, TDV Yay., Ankara 1991,
 - » Muhammed Abduh, Tevhid Risalesi, çev. Sabri Hizmetli, Fecr Yay. Ankara 1986, s. 153;
 - » Mustafa Çağrırcı, Ana Hatlarıyla İslam Ahlakı,
 - » Mustafa Rahmi Balaban, Tarih Boyunca Ahlak, İstanbul, 1949,
 - » Prof. Dr. Ali Yardım: Mesnevi Hadisleri, Kayseri, 1970,
 - » Recep Kılıç, Ahlakın Dini Temeli, TDV Yay., Ankara 1996,
 - » Richard Rorty, ,Intuition, The Encyclopedia of Philosophy, edit.: Paul Edwards, The Macmillan Company, New York,
 - » Ross Poole, Ahlâk ve Modernlik, çev. Mehmet Küçük, İstanbul 1993,
 - » S. J. Mill, Faydacılık, Çev: Nazmi Coşkunlar, MEB Yay., İstanbul, 1965,
 - » Sadık Kılıç, Kur'an'da Günah Kavramı, Konya 1984,
 - » Süleyman Toprak, Ölümünden Sonraki Hayat (Kabir Hayatı) Ankara, 1997,
 - » Şahin Filiz, Ahlakın İnsani ve Dini Temelleri, Konya, 1998,
 - » Şemseddin Münavi, Feyzu'l-Kadir Şerh-u Camiu's-Sağır, Mısır, 1938,
-